

Kitap Tanıtımı / Book Review

**Sebahattin Şimşir, *Tamurbek Devletşin SSCB’de Cilt Lekesi: Türkler,*
Post Yayın Dağıtım, İstanbul 2019, 261 s. ISBN: 6059944040**

Merve ÜNER*

Türk Dünyası’na dair günümüzde araştırmalar artmış olsa da, halen daha bu alanda eksikliklerin olduğu kabul edilmektedir. Bu alanda eksik tarafların her geçen gün azaltılması yönünde araştırmacılar tarafından çeşitli çalışmaların yapıldığı şüphesizdir. Nitekim, alan boşluğunu doldurmaya yönelik çalışmalar yapan araştırmacılardan biri de Balıkesir Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sebahattin Şimşir’dir. Kendisinin çalışmaları incelendiğinde Türk Dünyası, Türk Kültürü, İslamiyet Öncesi Türk Tarihi üzerine mükemmel eserler yarattığı ortadadır. Çalışmalarının sayısı oldukça fazla olan Sayın Şimşir’in tanıtımımıza konu ettiğimiz eseri ise kendisinin son çalışması olan *Tamurbek Devletşin SSCB’de Cilt Lekesi:Türkler*’dir. Eser, Post Yayın Dağıtım aracılığıyla 2019 Ocak ayında okuyucuların teveccühüne sunulmuştur.

Başta karşılaştığımız eserin içerik bakımından, yani SSCB dönemi farklı konuları içine aldığından dolayı oldukça zengin olduğunu söylemekte fayda olduğunu düşünmekteyim. Zira içerisinde tespit ettiğimiz on iki makale kaleme alınmıştır. Aslında bu makalelerin ilki hariç, diğerleri Türk Dünyası Aydınlarından Tamurbek Devletşin’e ait olmakla birlikte, çeşitli zamanlarda dergilerde yayınlanmış, Sayın Sebahattin Şimşir’in aracılığıyla dergi sayfalarında tozlanan bu makalelerinin bir araya getirilerek okuyucuyla buluşması sağlanmıştır.

İlk olarak aslen Tatar Türkü olup, Rusya Federasyonu bünyesinde doğmuş bir kişi olarak *Tamurbek Devletşin’e* ait biyografik yazı ile eser başlamaktadır. Biyografik yazıda tahmin edilmekte olduğu gibi kişinin

* Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, merveuner@balikesir.edu.tr. (Makale gönderim tarihi: 02.10.2019; Makale kabul tarihi: 21.11.2019)

hayatı, ailesi, eğitimi, çalışma süreci, faaliyetleri ve ölümü üzerinde durulmaktadır. Faaliyetlerinde özellikle Sovyetler Birliği’ni hedef alan çalışmalarda bulunduğu dikkat çekicidir.

Eserin devamında “*Sovyetler Birliği’nde İslam Dininin Durumu*” başlığında makale göze çarpmaktadır. İslam, Sovyetler Birliği’nde Ortodoksluktan sonra ikinci bir dindir. Sovyetler Birliği’nin başta İdil-Ural bölgesi olmak üzere pek çok arazisinde birçok millet Müslüman’dır. Aslında İslam’ın özellikle İdil-Ural bölgesine geliş malumatlarına göre 7. asra dayanmaktadır. Bulgarlarla başlayan bölgedeki İslam süreci Tatarlar, Kıpçaklar, Başkırtlarla yaygınlık göstermiştir.

Makalenin içeriğine bakıldığında, 16. yüzyıldan itibaren Rusların etkisiyle bölgede İslam tahribata uğramaya başlamıştır. Çarlık devrinde de İslam iki asır boyunca İdil-Ural Türkleri arasında men edilmiştir. Ancak bu durumun 20. yüzyılda Bolşeviklerin yönetimi devralmasıyla daha da şiddetlendiği yönündedir. Bolşevizm yönetiminde Müslüman kimselerin hürriyeti kontrol edilmekle birlikte, onlar üzerinde siyasi ve iktisadi bir kölelik rejimi uygulandığı, ancak Müslümanların bu durumdan Sovyetler Birliği döneminde kurtulabildiği ve ibadetlerini istedikleri şekilde uygulayabildikleri yazar tarafından vurgulanmaktadır.

Tanıtilen eser incelendiğinde bu kez karşımıza “*Sovyetler Devrinde Kazan Türkleri Arasında Maarif*” adlı bir makale çıkmaktadır. İçerikte Kazan Türklerinin kültürece gelişme yolundaki çabaları ne yazık ki Ruslar tarafından özellikle de Bolşevik yönetimi döneminde sekteye uğratıldığı ele alınmıştır. Türk okullarının kapatılması sebebiyle, Türklerin Rus okullarında tahsil görmeye mecbur bırakılmaları, ancak belirtilen okullarda Rusçayı gerektiği gibi bilmemelerinden kaynaklı sıkıntılarının ortaya çıkması söz konusudur. Amaçları tabii ki Kazan Türklerini Ruslaştırarak ve Hıristiyanlaştırarak Türklerde milli bir yozlaşma yaratmak olduğu açıktır. Bu durum aslında sadece Kazan Türkleri için geçerli değildir, esasen diğer Rus olmayan milletler için de problem olduğu görülmektedir. Makale incelendiğinde, yıllar veri

alınarak Rusya bünyesinde mevcut olan Türk okullarının ve öğrencilerinin sayılarına dair tablolarla konunun ispatlandığı ortadadır.

Bir diğeri ise, *“Sovyetler Birliği’nde Halkların Uydurma Hukuk Eşitliği Üzerine”* adlı makaledir. Yazar makalede, Sovyetler’de Eylül 1967 tarihinde Pravda Vostoka gazetesinde yayınlanan *“Kırım’da Yaşamış Tatar Milliyeti Vatandaşlar”* adlı bir kararnameden bahsetmektedir. Bu kararnamede açıkça, Sovyetler Kırım Türklerine karşı uyguladığı kıyımı sözde düzeltme amacı taşıdığını vurgulamış ve insani bir hareket tesirini uyandırmak maksadı gütmüştür.

Tanıtılan eserde, bu kez *“Sovyet Rejimi Şartları Altında Sovyetler Birliği Müslümanlarının Elli Yıllık Hayatı”* adlı makalenin yer aldığı görülmektedir. Çarlık rejiminin bilindiği üzere, Türk-Müslümanları üzerindeki en büyük hedefi onları Ruslaştırmaktır, aslında Bolşevik yönetimi de aynı düşünceye sahiptir, fakat Bolşevikler Çarlık döneminde başarıya ulaşamayan bu politikanın temelinde İslam dininin ciddi bir engel olduğunu düşünmektedirler. Bunun için Sovyet Rusya Müslümanlarını, İslam dünyasından ve asırlık milli kültürlerden koparma siyaseti uygulama yoluna girmiştir. Öncelikli girişimleri dil üzerinedir ki, onların milli dillerini Ruslaştırmayı teşkil etmiştir. Yine Türk-Müslümanlarının milli, manevi ve kültürel sahalarda birbirlerinden ve dış Müslüman dünyasından ayırmak için hepsinden ayrı birer Sovyet Cumhuriyeti kurulmuştur. Tabii ki bu Cumhuriyetler Moskova merkezinin fiili kontrolü altındadır. İdil-Ural Türklerine karşı bu parçalama siyaseti yaklaşık 50 yıl sürmüştür. Ancak makalenin sonlarına doğru, İslam dininin Sovyetler Birliği Müslümanları üzerindeki tesirinin devam ettiği yönündedir ve bu durumun Müslümanların tek sosyalist millet içinde erimelerine imkân vermediğini göstermektedir.

Diğeri bir makale ise *“Türkistan’daki Sovyet Sömürgeciliğinin Mahiyeti Üzerine”*dir. Adından da anlaşılacağı üzere yazar, Sovyetlerin Türkistan halkı üzerindeki sömürgeleştirme politikasını ifade etmektedir. Ancak sömürgeleştirme denilince klasik batı sömürgeciliği değildir burada esas alınan. Burada aslında biri hâkim ve diğeri de

sömürülen bir taraf yoktur. Sovyet sömürgeciliğinde sistematik bir şekilde Slav kökenlileri alıp, Türkistan bölgesine yerleştirme amacı gütmektedir. Şüphesiz ki burada yerlilerin bir millet olarak ortadan kalkmalarını ve asimile olmaları amaçlandığı ortadadır. 1917 ihtilalinden sonra Türkistan halkının sömürgeleştirme bağlarından kurtulmak için harekete geçtiğinden bahsedilmektedir. Makalenin devamında ise, bir öncekinin devamı niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Rusya’daki Türkistan halkı tarafından çıkarılan bu isyanlar bastırılınca Müslüman halk arasında cumhuriyetçiler kurulduğu ve onlar üzerindeki milli kültürel değerleri yozlaştırma politikalarına devam edilmiştir. Aynı zamanda Türkistan halkının ilerlemesini önlemeye yönelik maddi darbelere de değinilmiştir.

Devamında, *“Tataristan’ın Bugünkü Ekonomik Durumu”* adlı makale göze çarpmaktadır. Makalede, kısmen coğrafik bilgilerden söz edilerek, ardından asıl olarak demografik bilgiler eşliğinde devam edilmiştir. Yıllara göre Tatar halkının nüfus sayısı rakamlar ve yüzdeler eşliğinde gösteren bir cetvel verilmiştir. Cetvele bakılarak Tataristan halkının nüfusunun giderek azaldığı gözlemlenmektedir. İlginç olan şudur ki, Sovyetler Birliği himayesinde yaşayan Tatar halkının ise nüfusunun artmasıdır. Muhtemelen buradaki durum, yerli ahalinin Sovyetler Birliği’nin farklı bölgelerine tehcir edilmesidir. Makalenin devamında ise, Tataristan halkının sanayi, ziraat, ulaştırma işleriyle ilgili veriler yıllara göre tablolarla desteklenmiştir.

İncelenen eserde bir diğer ele alınan konu ise *“Kırgızistan’da Milliyetçilik”* adlı çalışmadır. Makaleye bakıldığında konu hakkında fikir sahibi olunabilmek için Kırgızistan cumhuriyetinde çıkarılan gazetelerin tetkik edildiği anlaşılmaktadır. Bu gazetelerdeki haberler dikkate alınarak Kırgızistan’daki milliyetçilik meselesi hakkında yazar, fikir sahibi olabilmemizi sağlamaktadır. Bu haberlerden anlaşılan şu ki Kırgızların milliyetçi değerlerine, haklarına oldukça önem verdiği ve bunları Sovyetlere karşı koruma çabasında olduğudur.

“Sovyetler Birliği’nde Devlet İdaresinin Elli Yıllık Pratiği” adlı çalışma eserdeki diğer bir makale olarak karşımıza çıkmaktadır. 1917 ihtilali

sonrası Bolşevikler iktidara gelince devlet kuruluşu şekli meselesi çok karışık bir hâl almıştır. Ortaya parçalara ayrılmış bir Sovyetler Birliği çıkmıştı ki, Sovyetlere bağlı gayri Rus milleti hızla kendi devletlerini kurmaya devam etmişlerdir. Bununla beraber çok geçmeden Sovyetler Birliği'nin 1924 yılında bir anayasa hazırlayarak, merkezileştirme projesi uygulama yoluna gittiği makalede belirtilmektedir.

Eserin içerisindeki önemli makalelerden biri de, *Tataristan Muhtar Cumhuriyeti'nin Siyasi Kuruluşu*'dur. Makalenin adından da tahmin edileceği üzere Tataristan'ın muhtar bir cumhuriyet olma süreci ele alınmıştır. Aralarında bir fark olmamasına karşın, Kazakistan ve Kırgızistan'ın cumhuriyet olması, Tataristan'ın ise muhtar bir cumhuriyet olarak kalması yazar tarafından eleştirilen bir durumdur. Elbette ki bu tutum Sovyet kaynaklıdır. Stalin'in önerisi olan bu muhtar cumhuriyetlerin asıl sebebi her tarafları Sovyet eyaletiyle çevrilmiş olması, yani gidecek bir yerlerinin olmamasıdır. Bu süreçte karşımıza Sovyet Türk cumhuriyetlerinden önemli bir ismin çıktığını görmekteyiz, Sultan Galiyef. Türk halkını Bolşevizm esaretinden kurtarmak için verdiği mücadele eserde göz ardı edilmemiştir. Makalenin devamında Tataristan muhtar cumhuriyetinin hukuki süreci yer almaktadır. Kanunlar, mahkemeler, yüksek şura her ne kadar oluşturulsa da, bütün bu sahada Ruslaştırma politikası uygulandığı açıkça görülmektedir.

“Türkistan Sovyet Cumhuriyetlerindeki Parti Kongrelerinin Neticeleri” başlığıyla bir makale ile daha eserde karşılaşmaktayız. Bu makalede de parti kongrelerinde verilen katılım sayılarıyla Rusların üstünlüğü sağladığına şahit olmaktayız. Türkistan'ın parti kongrelerinde ekonomik meselelerin ilk planda yer aldığı göze çarpmaktadır. Yazar tarafından kongre raporlarına ve kongrede tartışmalara katılanların sözlerine yer verilerek eserin zenginleştirildiği ortadadır.

Eserin son makalesi olarak *“Türkistan Sovyet Cumhuriyetlerinin Devlet Kuruluşu”* adlı çalışmayı görmekteyiz. Makalenin içeriğine göre Türkistan Sovyet Cumhuriyetlerinin ceza, medeni ve muhakeme usulü

kanunları ele alınmıştır. Ancak bu cumhuriyet kanunlarının, yerli Türkistan halkının tarihi şartları, kültür dini gelenekleri ve millî adetleri dikkate alınarak hazırlandığı düşünülmektedir. Moskova merkezinin bütün birlik cumhuriyetleri için uyguladığı tek bir kanun vardır. Bu da gösteriyor ki bütün Sovyetler Birliği toprakları üzerinde devlet yönetimi meselelerinde hareket birliği olduğudur. Hatta bu birliği sağlayan tek merkezleşmiş Komünist Partisi’nin genel direktifleri olması yazıda vurgulanmaktadır.

Sonuç olarak Sovyetler Birliği Komünist Partisi bütün milletlerin kaynaşması için tek hedefli bir politika gütmüştür. Bu siyasetinde de daha fazla başarı edinmek adına farklı metodlar uygulamıştır. Bu metodları dile getirenlerden biri de Türk Dünyası Aydınlarından Tamurbek Devletşin’dir.

Dünün öncülüğünü yapan bu önemli şahsiyetin Türkleri Rus yozlaştırmasından kurtarmak için verdiği mücadele tekrardan kaleme alınarak Sayın Sebahattin Şimşir aracılığıyla unutulmaktan kurtarıldığı kanaatindeyim. Bu yazılar ne kadar dönemi için önemliyse günümüz tarih araştırmaları içinde önemini korumaktadır.

